

EDUCATIONAL OPPORTUNITIES AND RESOURCES OF THE MUSEUM PEDAGOGY TO DEVELOP COMMON CROSS-KULTURAL COMPETENCE OF ADOLESCENTS

Abstract: The proposed research work aims to summarize some theoretical concepts of museum pedagogy. To promote its educational opportunities and resources to help professionals who deal with the development of common cultural competence of adolescents.

Author information:

Milena Georgieva

PhD in Pedagogy and Education Management
Konstantin Preslavsky – University of Shumen
Faculty of Education
Department of Pedagogy and Education Management
✉ milenka4@abv.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:

Museum education, cultural competence

Библиотеките и музеите още от дълбока древност влизат в пряка връзка с педагогиката, с нейната теория, ценности, практика. Така че всички локални системи на културата, в това число и образованието, образуват обща, открита и динамична система. Развитието на отделните ѝ елементи води до трансформация и изменение на цялата система.

В съвременността новите явления в педагогиката се развиват в тенденцията на синтез между хуманитаристичните, демократичните и културните ценности. В образованието поликултурността и многообразието на културни ценности са приоритетни. Тенденцията е образованието да се развива като изкуство за образование на личността в култура. А това е свързано с развиването на общокултурни компетентности в процеса на образованието. Това е обусловено от социалните предпоставки на образователната система, изискваща подготовка на творчески мислещи хора с високо културно ниво. В настоящето време механизмът на предаване на културния опит чрез културно-образователните институти предполага усвояване на две взаимосвързани нива – на актуалната култура, включващо синтез на знания, умения, навици, необходими за живота на човека, и нивото на историческия опит в познанието и творческото преобразяване на света. Съдържанието на културното наследство, което е база, включваща продуктите на духовната и материалната дейност на хората, са всъщност еталоните, образците, способите на самореализацията на човека в света.

Музеят е храм на знание и познание. Той е институция, която още от появата и се включва в образователния процес и в обществените процеси. Навсякъде по света музеите са в пряка връзка и с педагогическите учреждения и са проводници на научните парадигми. В тях оживява всеки предмет, експонат, книга, знание, информация. Артефактът, експонатът, печатното слово, дигиталното слово са мощни проводници на знание, което дава образователни възможности в развитието на общокултурни компетентности на поколенията [14, с. 6].

Педагогиката, нейните теории и ценности никога не съществуват в изолирано пространство, както и всичките локални системи на културата, в това число и образованието.

Според съвременните изследователи „образованието, накрая ще стане саморазвиващо се каквито са и сега културништите процеси, а педагогическата практика ще престане да бъде съвкупност от методи и средства за трансляция на знания и ще се развива като изкуство за образование на личността в култура” [14, с. 4].

В исторически план музейната педагогика възниква през XIX век в Германия, като първоначално тя включва музейната работа с учениците. Разбирането за функциите на музейната педагогика се разширяват с появата на специализирани организации през 60-те и 70-те години в Западна Европа и в Русия. Центровете по музейна педагогика в Нюрнберг и Мюнхен например разработват образователни програми и провеждат обучения на музейни специалисти от музеите в тези градове. По подобен начин от 90-те години насам Руският център по музейна педагогика и детско творчество към Руския музей в Санкт Петербург разработва методически пособия за работа в музея и в училище, а също така води квалификационни курсове за учители и музейни специалисти в целия регион. В САЩ и във Великобритания моделът остава силно децентрализиран, като музеите сами изграждат и реализират своите образователни програми [11, с. 224-225].

Музейната педагогика като самостоятелна дисциплина има своя собствена вътрешна съгласувана система от понятия и категории и централно място в нея заема музеят. Например в програмите на първата и най-авторитетна европейска музеоложка школа, тази на Рейнвартската академия образователната дейност на музея се изучава в раздел „Музейна комуникация”. Нейното съдържание включва – маркетинг, отношения с публиките, изследвания на мнения от посетителите, оборудването на изложбите, аудиовизуалните и интерактивни средства, образователната работа с деца, теория и практика екскурзионното дело. Например, най-резултатно за подготовката на музейни педагози се работи в музеите и университетите в САЩ [12, с. 95].

Модернизацията на гражданското образование и засилването на ролята на музея в живота на съвременното общество обуславя необходимостта от професионална подготовка на специалистите, способни да решат педагогически задачи в условията на музейната среда и на образователните учреждения. Тук обаче специалистите у нас и в доста страни по света отчитат и следният факт – за да съответства адекватно на изискванията за своята роля, музеят в съвременната култура и в живота на обществото „съществено изостава от обучението на персонала и развитието на неговата образователна дейност” [12, с. 5].

Музейната педагогика е сериозно застъпена в големите европейски музеи, а през последните десетина години в много отношения България също не отстъпва на това направление. Практическите постижения в българските музеи са на достойно ниво, а в теоретичното разработване на проблемите се осъществява прогресивен напредък.

Върху тази тенденция обръщат внимание вече и българските специалисти, занимаващи се предимно с теоретични въпроси на музейната педагогика. В своя контекст тя представлява процес на развитие на образователната дейност както на практическо, така и на научно ниво.

Представя специфична област от знания и определя функциите, съдържанието и смисъла на музейната среда като педагогически феномен. А емпиричните изследвания за възможностите на музейната педагогика за развитието на общокултурните компетентности чрез реализацията на експериментални технологии могат да дадат и методика за измерване на нивото на общокултурните компетентности на човека чрез средствата на музейната педагогика. Но тя е все още малко популярна наука в България. Представлява нова интегративна област, която обединява практическата дейност на музейните работници и музейните педагози. Има междудисциплинарен характер като се намира в пряка връзка с музеологията, историята, изкуствознанието, психологията, краезнанието, естествознанието, като

предлага нови способи за усвояване на културата и познанието, които ще бъдат почерпани от музейната среда и експонати. С основание тя е отъждествявана с иновационна педагогическа технология.

Терминът е въведен в началото на 30-те години на миналия век. Години преди появата на названието в редица страни са създадени и функционират музейно-образователни центрове, работещи в три направления: професионална подготовка на учители за педагогическа дейност в музейни условия (Русия); провеждане на „музейни диалози“ за деца и възрастни (Германия); създаване на музеи, специално предназначени за образователни цели (САЩ) [7, с.1].

Практически музейната педагогика формира у специалиста музеен педагог:

1. Знания за самата наука – същност, историческо развитие и настояще;
2. Умения за разработване на музейно-педагогическа организационна форма.

Изисква:

1. Знания и умения за работа в екип;
2. Материално-технически и информационни ресурси.

Основни задачи, свързани с работата на музейния педагог, свързани с ефективността на процеса за формиране и на детската личност:

- възпитателни – включване на източниците и предметите на човешката култура в процеса на формиране на нравствени ценности и естетическо светоусещане у детето, възпитаване на позитивно отношение към историята, традициите и техните носители;
- учебни – изработване на алгоритъм за включване на музейната работа в рамките на учебния процес;
- изследователски – формират се навици и умения за търсене, проучване и анализиране на предмети, факти и събития;
- организация на свободното време – предоставяне на способности за културен отдих и развлечения;
- естетически – удовлетворяване на потребността за приобщаване към красивото, създаване на положителен емоционален фон в учебно-възпитателния процес;
- комуникативни – разглеждат музейната работа като педагогическо средство за формиране у детския колектив на колективистични и толерантни чувства.

Като една от най-изчерпателните теоретични дефиниции за „музеен педагог“ дава Б. А. Столяров: „Музеен педагог – специалист, осъществяващ образователна дейност в музея. Той организира музейно-педагогическия процес и обезпечава на основата на субектно-обектните отношения непосредствено общуване на зрителя с паметника в рамките на зададена програма“. Ученият отбелязва и още, че ролята на музейния педагог в съвременното е още по-широкоспектърна и ангажирана за „формиране на визуалното мислене, естетическото възприятие, музейната култура и творческото начало“, както на публиките, така и на собственото развитие. Осъществявайки музейно-педагогическия процес, музейният педагог се отнася към зрителя като към субект на собственото развитие“ [12, с.107].

Според съвременните изисквания и реалности, компетентностите на музейния педагог задължително се изграждат на основата на академичната подготовка като се специализират и развиват педагогическите и вербално-комуникативни способности. Днес обаче се наблюдава и следната тенденция: „музеят се противопоставя, от една страна, на монопола на вербалността, т.е. преодоляване на словото в образованието, а от друга – акцентува на непосредствения контакт с предметния пласт на историко-културното наследство. А „музейното съзерцание“, „диалогът в музея“, „въздействието на музейната среда“ ни водят директно към музейната педагогика, но този директен път много трудно се извървява от

българските музейни специалисти и педагози”. Въпреки това повече от очевидна е необходимостта музейната реалност да се усвои в нейния педагогически аспект. Осъзнаването на дейността на музея от позициите на педагогическите потребности и теоретичната разработка на проблемите на образователно-възпитателните му функции е културна и научна задача, която не търпи отлагане дори в условията на трудностите, които изпитваме в продължителния преход към пазарно стопанство [6, с.1].

През последните десетилетия из музеите по света може да бъдат намерени длъжности за работа с публика, които имат хибриден характер – музеен медиатор (както под „mediation” французите разбират широк диапазон от дейности, които изграждат връзки между посетителя и артефактите), специалист по включване на публиката („audience engagement officer”, който за британците отговаря за диапазон от образователни и социални дейности, организирани от музея), уредник по музейна педагогика и по академични въпроси („curator of education and academic affairs”, отговарящ не само за екскурзоводните турове, общообразователните и училищните програми, но и за програмите за студенти от различни университетски факултети) и т.н. Създаването на такива длъжности отразява амбицията на съответните музеи да повишат качеството на обслужването, да осъвременят своите отношения с публиката и да останат верни на своята обществена мисия.

В българските музеи например, ролята на музеен педагог практически е поета от музейния екскурзовод. А изискванията към неговата работа са сведени до изява на следните компетентности: водене на групата в музейната среда, формиране и демонстрация на комуникационни умения и професионализъм. Изискват се и знания по педагогика [11, с. 226-227]. Но относно последното трябва да се уточни, че много малко специалисти имат възможността да формират и притежават такива. Като необходим ресурс в подготовката на кадрите тук се явява повишаването на квалификацията, педагогическата компетентност и специализацията. Тук е мястото да се подчертае, че в педагогическите факултети на университетите по света музейната педагогика е един от сериозните, а някъде и задължителни учебни предмети. Докато в България не е така и не присъства като самостоятелна и акредитирана учебна дисциплина в програмите на нашите държавни университети. А изучаването ѝ би било само по себе си сериозен ресурс в изграждането на кадровия потенциал на редица наши образователни и културни институции.

Един от важните ресурси в помощ на музейната педагогика е и библиотеката – като институт, като книжна сбирка или колекция, като дигитален библиоресурс. Този ресурс става достъпен по два начина: в активното общуване или сътрудничество между обществената библиотека и музея, а втория – посредством собствената фондова библиотека [13, с. 1], наричана „специализирана библиотека” и/или сътрудничество с такива от музейната мрежа в България [3, с. 9].

Музеите, освен културни институции, са и научни хранилища, където се съхраняват и библиотечни колекции. Тези колекции досега не са изследвани в каква степен са развити и достъпни за общността (граждани, научни и музейни работници, студенти, докторанти и т.н.), обслужвана от съответните музеи. В някои от музеите те са част от музейния фонд (основен и научен), в други – са подредени в библиотека.

Специализираният тип музейни библиотеки са прекрасна придобивка за всеки музей, но неговата отвореност към читатели и ползватели е съвсем малка. Реформирането на работата и по-широката им достъпност налагат „въвеждането на новите информационно-комуникационни технологии, които вече са навлезли в практиките на обществените библиотеки и благодарение на това те създават устойчиви връзки помежду си” [13, с. 1],

А за работата на музеите и техните собствени ресурси, които са обект на *музеологията*, според българския музеен изследовател Симеон Недков, тази интердисциплинарна обществена

наука с научните си изследвания и приложни проучвания може да бъде още по-полезна и популяризирана. В тази връзка Симеон Недков свързва най-тясно музеологията с библиотекознанието и архивознанието [8; 9, с. 60-63; 10, с. 53–57].

В основата на това се корени историческата обосновка за съвместното съществуване на културните институти – библиотеки, архиви и музеи. Научната комуникация между тях се осъществява поради близостта им в целите, които си поставят, и методите за реализирането им.

Българските библиотеки и музеи обаче вървят с различни темпове и крачки към дигитализацията на своите колекции. А те са най-бързо и леснодостъпният ресурс за резултатна работа, при това адекватна на съвременните образователни и комуникационни реалности и потребности. Все по-голямо значение имат дигиталните библиотеки и за съвременната музейна педагогика. Специалистите имат чрез тях безкрайни възможности – за повишаване на квалификацията си, за усъвършенстване на педагогическите си компетентности, за академично и кариерно израстване, но най-вече за конкретна работа със своите публики; за подготовка и разработка на специални образователни, музейно-педагогически и рекламни продукти.

Библиотечно-информационните центрове в музеите са изключително привлекателни за младите музейни посетители, но все още са в процес на изграждане в повечето наши музеи. В тях за децата се разработват специални продукти, близки до компютърните игри, чрез които те се запознават с най-важните експонати по един непринуден начин, под формата на игра [8, с. 60].

Породеното любопитство ги тласка към опознаване на музейния предмет в експозиционната среда, а оттам и към разглеждане на цялата експозиция. Много често децата след това водят своите родители в музея и се изживяват като „екскурзоводи”, изтъквайки колко много знаят за любимите си експонати. По-големите ученици и студентите могат да използват библиотечно-информационните центрове в музеите при разработване на дадени теми или курсови и дипломни работи, свързани с профила на музея. Те могат да използват всички информационни ресурси на центрoвете, както на традиционните носители, така и на електронни. Библиотечно-информационните специалисти имат изключително отговорната задача да приобщават младите музейни посетители към мисията на съвременния музей. По такъв начин музеите си създават едно лоби в дългосрочна перспектива, което ще бъде съпричастно към музеите и музейната проблематика.

Повечето регионални библиотеки в България вече имат своите дигитални портали в услуга на своите потребители. През последните няколко години и музеите в страната също правят сериозни стъпки в тази насока.

Появи се и порталът <http://www.museology.bg/bg/library> – дигиталната библиотека на българските музеи. В нея всеки регистриран в сайта музей може да публикува (пълнотекстово или частично) свои издания, архивни документи и стари книги с изтекли авторски права, представляващи части от фондовете му, дигитални копия на веществени ценности и др. Системата позволява експонирането на материали с визуален, текстови, звуков или видеохарактер. В зависимост от волята на авторите или от интересите на институцията, която предоставя материалите, всеки един от тях може да бъде видим за цялата Интернет аудитория или само за регистрираните потребители на сайта. Екипът, разработил този продукт, предоставя това Интернет пространство на българските музеи и галерии, за да бъде осигурена по-широка видимост на културното богатство, съхранявано в институциите на паметта. Публикуването на материали в този сайт не е пречка за експонирането им в други портали или в сайтовете на съответните музеи. Попълването на настоящата библиотека ще се реализира успоредно с търсене на възможности за обвързването на нейните ресурси с други дигитални библиотеки, както и с научни бази от данни, съответстващи или близки на приложното поле на музейната дейност. За обществените библиотеки, както и за музеите все по-голямо става значението на електронните

ресурси. Терминът „електронни ресурси” се използва за този формат документи, който изисква електронен достъп независимо дали може да бъде опосредстван от персонален компютър, мейнфрейм (моцнен високопроизводителен компютър) или портативно мобилно устройство. Е-документите могат да бъдат достъпни от разстояние чрез Интернет или локално. Някои от най-често срещаните видове е-ресурси са: е-списания; е-книги; пълнотекстови (съставни) бази данни; индексирани и извлечени (рефератно-библиографски) бази данни; справочни бази данни (биографии, речници, справочници, енциклопедии и др.); бази данни с числова и статистическа информация; е-изображения; е-аудиовизуални ресурси [4, с.1].

Музейната педагогика, нейните теория, практика, реквизити и ресурси по света и у нас са благодатно поле за опознаване, изучаване и рационално използване. Това изисква развиване на образователните компетенции на заетите с това специалисти и изследователи, при отчитане на все по нарастващата глобализация на обществата. Мултикултурността на съвременното изисква изключително внимание, защото върху основата му на философски и правно обосновани политически концепции се определят стратегиите в образованието [5, с.168] и културата.

Предложената тук тема съвсем не изчерпва замисъла си, това са по-скоро насоки за размисъл в търсенето на повече информация, повече възможности за сътрудничества и взаимопомощ между педагозите, музейните педагози и специалисти не само в национален, но и в световен мащаб.

Опитно-експерименталната работа за развитие на общокултурните компетентности на децата със средствата на музейната педагогика налага разглеждането на музея като педагогическа система. Нещо повече, децата формират своите общокултурни компетенции в условията на непрекъснатото образование [2, с. 66]. За непрекъснатото образование се говори в Европа, а и у нас още през XIX век.

Още основателят на музейната педагогика като наука, директорът на Хамбургския художествен музей А. Лихтварк счита музея за научно-педагогическо учреждение, провеждащ подбор, съхраняване и експониране на предметите на изкуствата и изучаване на тяхната роля и способите на използването им в образователния процес. Той утвърждава първостепенното развитие на емоционалното начало в жизнения опит на детето. А. Лихтварк обръща голямо внимание на възприятията в изобразителното изкуство, като избира основна форма на работа музейната екскурзия. Той я провежда като диалог, в който свободно да се импровизира и се обменят мнения. В този подход главна функция на музея е образователно-възпитателната. Такава тя остава и до днес.

В научната музейно педагогическа литература са очертани редица задачи, определящи работата на музея като педагогическа система. Относно работата с деца те са насочени към следните направления:

1. Въвеждане на детето в сферата на обществената социализация и ритуализация;
2. Приучаване на детето да разбира и разсъждава върху историко-културния контекст и различава етапите на развитие на човешката култура;
3. Формиране на ценностно отношение към културно-историческото наследство;
4. Формиране на разбиране на взаимовръзката на историческите епохи и своята идентичност и съпричастност към съвременната култура;
5. Формиране на устойчиви художествени потребности и навици в общуването с паметниците на културата и с музеите;
6. Развиване на способностите за естетическо съзерцание и съпреживяване;
7. Формиране на толерантност, уважение към други култури и тяхното разбиране и приемане;

8. Развиване на детската потребност за самостоятелно усвояване на околния свят, чрез изучаване културно-историческото наследство на различните епохи и народи;

9. Формиране у децата на интереси и умения за съхраняване и популяризиране на културното наследство.

Музеят като цялостна педагогическа система винаги ще работи при наличие на взаимодействия на всички структурни и функционални компоненти, подчинени на общите цели на развитието и самореализацията на личността и неговата съпричастност към световната култура. В България обаче пред музеите особено стоят редица проблеми, на които да се намерят адекватни решения за изравняване с образователните политики. Според един от водещите специалисти у нас, Тодор Петев, „Проблемът на българските музеи е фундаментален. Не се припознава образователната и социализираща функция на музея, като една от основните му функции. Не се припознава все още нито на държавно, нито на местно, дори на музейно ниво, камо ли от публиките. Първата стъпка е да се промени начинът на мислене, както у музейните специалисти, така и у публиката за това какво е музей. Каква е връзката на музея с публиката като активно отношение и като някаква форма на участие и форма на ангажираност. В момента, когато самата публика започне да припознава в музея някакви социални и други възможности – познавателни или забавление, те са част от социалното, тогава тя ще си промени и отношението към музея. Дори със сравнително малко средства могат да се направят значителни стъпки напред” [1, с. 1].

References:

1. **Almaleh, Z., Dzhambazov, S.** Todor Petev: Problemat na balgarskite muzei e fundamentalen.<
<https://xn--blagjhxg2e.com/post/>>(17.12.2019, 15:20).
2. **Atanasova, V.** Vazgledite na Lyuben Karavelov za neprekasnatoto obrazovanie. – V: Sb. Materyaly VII myzhnarodnogho naukovno-metodychnogho semynaru z bolgharskoj movy, lyteratury, kultury ta ystoryy, 25-26 travnja 2018 roku, Berdjansk, 2018.
3. **Boneva, V.** Muzeynata mrezha v Balgariya. Izd. I, Faber, V. Tarnovo, 2014.
4. **Dzhonsan, Sh.** Klyuchovi problemi v razvitieto na kolektsiite ot elektronni resursi: Rakovodstvo za biblioteki / Sharan Dzhonsan, Ole Gunar Evensen, Dzhuliya Gelfand, Glenda Lamars, Lin Sayp, Nadya Zilpar. –Haga : IFLA -Seksitiya Komplektuvane i razvitie na kolektsiite, 2012. 44s.; (IFLA. Rakovodstva).
5. **Yurieva, Yu.** „Razlichnite v istoriyata”–prepodavaneto na interkulturni kompetentsii v obuchenieto po istoriya i tsivilizatsiya. - V: Istoricheskoto obrazovanie i predizvikatelstvata prez NHI vek. Sastavitel dots. D-r V. Stoycheva i kolektiv. Sbornik s materialy ot mezhdunarodna nauchna konferentsiya,organizirana ot Katedra „Nova i nay-nova istoriya na Balgariya“ pri Istoricheski fakultet na VTU „Sv. sv. Kiril i Metodiy“ i Fondatsiya „Profesor Rumyana Kusheva“, S., 2016.
6. **Krasteva, S.** Muzeynata realnost i neyniyat pedagogicheski aspekt. Elektronno spisanie LiterNet, 17.12.2007, №12 (97).
7. Muzeyna pedagogika. <<http://itlearning-bg.com/index.php?section=ADST&aud=186>>(01.19.2019, 10:00).
8. **Nedkov, S.** Muzei i muzeologiya. Izd. Lik. S., 1998.
9. **Nedkov, S.** Integratsionnite protsesi mezhdru biblioteki, muzei i arhivi, Bibliotechnata sistema v Balgariya: dokladi, H Nats. nauch. konf., 7 yuni 2000. SBIR, S., 2001.
10. **Nedkov, S.** Bibliotechno-informatsionnite tsentrove v muzeite i tyahnoto vsestranno satrudnichestvo s muzeynata kolegiya, Bibliotechnoto satrudnichestvo – nastoyashte i badeshte;

- Idei i perspektivi za izsledvaniya v oblastta na pismenite komunikatsii: Sbornik dokladi, XIII Nats. nauch. konf. S., 2003, SBIR.
11. **Petev, T. i kol.** Narachnik na muzeyniya spetsialist za rabota s publikite. Tom 1, Izd. na Fondatsiya „Moyat muzey”, S., 2019.
 12. **Stolyarov, B.** Muzeynaya pedagogika. Istoriya, teoriya, praktika: Ucheb. Posobiye. — M.: Vyssh. shk., 2004 — 216 s.
 13. **Toleva, P.** Bibliotechnite fondove kato sredstvo za nauchna komunikatsiya mezhdu muzeite v Balgariya, < <http://rhetoric.bg/>>(01.09.2019, 13:00).
 14. **Troyanskaya, S.** Muzeynaya pedagogika i yeye obrazovatel'nyye vozmozhnosti v razvitii obshchekul'turnoy kompetentnosti. Federal'noye agentstvo po obrazovaniyu RF, GOU VPO „Udmurdskiy gosudarstvenny universitet”, Institut pedagogiki, psikhologii i sotsial'nykh tekhnologiy. Kafedra Pedagogiki i Pedagogicheskoy psikhologii. Uchebnoye posobiye, g. Izhevsk, 2007.